

Любов Дудар

ОЦІНКА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРИ СУЧАСНОМУ РІВНІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розкриті проблеми розвитку інвестиційних процесів в сільському господарстві області, фактори впливу на формування інвестиційного клімату та шляхи підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки області.

Проблема розвитку інвестиційного процесу нині набуває визначального характеру для виходу сільського господарства з критичного стану та забезпечення конкурентоспроможного виробництва продуктів харчування як Україні, так і в Тернопільській області. Це зумовлюється необхідністю системного оновлення і розвитку матеріально-ресурсних засобів, спожитих у суспільному виробництві аграрної сфери. Тільки на основі державної науково обґрунтованої інвестиційної політики, виваженої системи управління на регіональному рівні можливе здійснення техніко-технологічного переозброєння та реконструкції аграрних підприємств області на засадах застосування досягнень науково-технічного прогресу, переходу на інноваційну модель сільськогосподарського виробництва.

Інвестиційна діяльність – вирішальний чинник усієї економічної політики держави, від ефективності якої залежить стан виробництва, рівень технічного забезпечення підприємств, можливості структурної перебудови економіки, розв'язання соціальних та екологічних проблем. Інвестиції становлять основу розвитку підприємств, окремих галузей та економіки в цілому.

Питанням розв'язання інвестиційних проблем української економіки останнім часом присвячується досить багато наукових праць. При дослідженні проблем інвестиційного забезпечення вагомих наукових результатів досягли вчені І.Л. Сазонець, С. Марченко, А.А. Пересада, Ю.В. Полякова та інші. Проте недостатньо розробленими залишаються окремі питання активізації інвестиційної та інноваційної діяльності за рахунок внутрішніх джерел підприємств, становлення інфраструктури інвестиційного ринку, розробки комплексних програм поліпшення

інвестиційного клімату і створення на цій основі сталих мотивацій ефективного господарювання в рамках чинного правового поля.

На сучасному етапі розвитку народного господарства інвестування галузі сільського господарства має надзвичайно велике значення і відіграє важливу роль для стабілізації, розвитку і ефективного функціонування економіки в цілому.

Складність вирішення проблеми розвитку інвестиційного процесу, нарощування вкладень в основний капітал зумовлюється тривалим періодом низькорентабельного і збиткового виробництва, зокрема продукції тваринництва у більшості сільськогосподарських формувань (табл. 1), що стало чи не головною причиною різкого згортання обсягів інвестицій в сільське господарство області.

Надзвичайно важкий кризовий стан в розвитку галузі тваринництва, де в останній рік рентабельним стало виробництво тільки молока. З 1995 року щорічно виробництво м'яса великої рогатої худоби, свиней, птиці, вовни у сільськогосподарських підприємствах було збитковим. Тенденція до занепаду галузі зростає.

Основними культурами, які приносили найвищий дохід в розвиток сільського господарства області були зерно і цукровий буряк. Сьогодні рентабельність вирощування зернових зведена до мінімуму, характеризується швидкими і великими темпами спаду. Якщо в 1990 році вона становила 234.9%, то в 1995 році знизилася більше як в 2.5 рази, в 2000 році становила лише 67%, в 2005 році тільки 3.0%, в 2006 році – 6.6%.

Таблиця 1. Рентабельність вирощування основних видів СГ продукції в області (%)

Види продукції	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Зерно	234.9	96.1	67.0	48.6	16.0	3.0	6.6
Цукровий буряк	27.2	49.2	-4.3	7.9	4.0	22.9	23.8
Картопля	4.2	43.1	8.8	85.2	6.2	21.5	38.3
Овочі	3.3	7.9	26.1	22.0	-8.6	28.6	88.1
Плоди	50.6	-41.2	-12.1	-20.3	-9.2	-0.5	-27.7
М'ясо:							
ВРХ	16.7	-15.6	-45.5	-46.3	-27.0	-23.9	-36.1
свиней	11.3	-21.8	-58.7	-33.9	-24.6	0.5	-6.8
овець і кіз	-24.1	-37.0	-44.4	0.0	100.0	40.7	0.0
птиці	-18.7	-52.2	-35.1	-60.6	-63.6	-38.0	-46.0
Молоко і молочні продукти	32.7	-25.9	-9.7	12.4	13.7	24.2	10.7
Яйця	35.8	28.2	4.1	10.2	21.9	16.1	-16.6
Вовна	-37.2	-66.7	-69.2	-	-	-	-

Важкий стан розвитку сільськогосподарських підприємств знайшов своє відображення і на вирощуванні цукрових буряків, де рентабельність у 2000 році була навіть збитковою і становила – 4.3%. Значно покращилося вирощування цукрових буряків з 2005 року, де рентабельність становила 22.9 %, в 2006 році – 23.8%.

Важливе місце в структурі посівних площ області займає картопля, рентабельність якої на протязі всіх років по області має позитивні результати, але дуже не стабільні за розмірами: в 2000 році – 8.8%, в 2003 році – 85.2%, в 2004 році – 6.2%, в 2005 році – 21.5%, в 2006 році – 38.3%. Якщо проаналізувати в динаміці з 1990 по 2006 роки – її рентабельність не має сталої тенденції до зниження чи зростання. Очевидним є вплив кон'юнктури ринку картоплі.

Таблиця 2. Внесення добрив під урожай сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах

Всього внесено поживних речовин, тис. п.	1781.4	113.6	146.8	233.9	258.9	378.0
В % до 1990 року	-	6.38	8.24	13.1	14.5	21.22
Удобрена площа під урожай, тис. га	803.0	162.8	173.3	290.6	295.9	351.9
% удобреної площі	96.0	28.9	47.2	73.2	75.6	88.3
Внесено в ґрунт поживних речовин на 1 га, кг: – посівної площі	213	20	40	59	66	95
Всього внесено тис. т.	10282.0	858.5	482.3	342.2	281.6	274.7
В % до 1990 року	-	8.35	4.7	3.3	2.7	2.67
Удобрена площа, тис. га.	175.9	18.5	9.7	9.9	7.6	7.0
% удобреної площі	21.1	3.3	2.6	2.5	1.9	1.8
Внесено на 1 га, т.: – посівної площі	12.3	1.5	1.5	0.9	0.7	0.7

Рентабельність вирощування сільськогосподарських культур залежить від урожайності

культур та витрат виробництва в яких немаловажну роль має кількість внесених мінеральних та органічних добрив. За статистичними даними в 2006 році було внесено поживних речовин 378.0 тис.ц. проти 258.9 тис. ц. у 2005 р., що на 1403.3 тис. ц. менше 1990 року. Найнижчий рівень внесення мінеральних добрив у 2000 році і становив лише 113.6 тис. ц., або 28.9% до загальної площі посіву. На 1 га посіву внесено 20 кг поживних речовин. Починаючи з 2004 року обсяг використаних мінеральних добрив зростає, питома вага удобреної площі в 2003 – 47.2%; 2004 – 73.2%, 2005 – 75.6%, 2006 – 88.3%. Але рівня 1990 року не досягнуто (таблиця 2).

Аналізуючи внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі, показники по роках зростають в зв'язку із зменшенням площі посіву. В 2006 році внесено на 1 гектар посівної площі 95 кг. поживних речовин, що більше майже в 5 разів до 2000 року, але менше 1990 року, і становить лише 44.6% його рівня.

Для порівняння: у світі в середньому вноситься 100-103 кг/га мінеральних добрив в поживних речовинах. Зокрема, в Нідерландах - 520, Великобританії - 346, в Японії - 319 кг/га.

Щорічні втрати гумусу через мінералізацію та ерозію ґрунтів становлять 11-12 млн. тонн, а це 3-4 млрд. грн. збитків по Україні.

Надзвичайно незадовільний стан з використанням органічних добрив. До критичної межі знизилася внесення органічних добрив. При науково обґрунтованій нормі 9-12 т/га, фактично вноситься в 11 разів менше – 0,7 т/га. Різке зменшення поголів'я тварин зменшило можливості сільськогосподарських підприємств щодо використання органічних добрив.

Якщо в 1990 році господарства вносили всього 10282.0 тис.т. органічних добрив, то в 2000 році їх кількість зменшилася до 858.5 тис.т., тобто на 9423.5 тис.т. Кількість внесених добрив має тенденцію до зниження і в наступних роках: 2004 році – внесено 342.2 тис. т., або 3.3% рівня 1990 року; в 2005 році – 281.6 тис. т., або 2.7%; в 2006 році – 274.7 тис. т., або 2.67 % за аналізований період. В 1990 році загальний процент удобреної площі по сільськогосподарських підприємствах області становив 21.1%, і має стабільну тенденцію до зниження по всіх наступних роках, особливо різке зменшення характерне для 2003 і наступних років. В 2006 році цей показник становить лише 1.8% удобреної площі.

Такий стан у покращенні інтенсифікації галузі рослинництва знайшов своє відображення в першу чергу на урожайності сільськогосподарських культур.

Про низьку ефективність розвитку сільськогосподарського виробництва області свідчить і факт наявності збиткових підприємств, які за останні три роки майже не змінюються по кількості, зате зростає сума збитків. Якщо в 2003 році в області було 28.7% збиткових підприємств і сума збитків становила 22237.8 тис.грн., то у 2006 році питома вага знизилася до 23.9%, але сума збитків зросла на 27.9%, і становила 28451.3 тис. грн.

Таблиця 3. Збиткові підприємства області за 2003-2006 роки

2003		2005		2006		Сума збитків 2006 р. в % до	
В % до загальн. к-сті підпр.	Сума збитків, тис. грн.	В % до загальн. к-сті підпр.	Сума збитків, тис. грн.	В % до загальн. к-сті підпр.	Сума збитків, тис. грн.	2003	2005
28.7	22237.8	28.5	27458.8	23.9	28451.3	127.9	103.6

Внаслідок довготривалої економічної кризи матеріально-ресурсний потенціал аграрного сектору області значно скоротився, зменшилася майже удвічі кількість тракторів, зернозбиральних комбайнів, інших сільськогосподарських машин і знарядь, що призвело до різкого спаду виробництва сільськогосподарської продукції, зниження його ефективності. За цих умов важливого значення набуває обґрунтоване визначення пріоритетних напрямів інтенсифікації розвитку виробничої діяльності галузі. Основним засобом її здійснення є нарощування інвестицій в основний капітал (таблиця 4).

Таблиця 4. Інвестиції в основний капітал в галузі сільського господарства

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006 до	
							2001	2003
По Україні /у факт. цінах, млн. грн./	1617	1930	2141	3381	5016	7309	у 4.5р.	у 3.4р.
в % до попереднього року	153.3	116.6	105.0	139.1	125.8	133.9	-	-
По області /у факт. цінах, тис. грн./	20615	23866	30916	75659	122811	186159	у 9 р.	у 6 р.
в % до загального підсумку	7.5	7.5	6.8	12.0	13.8	15.3	-	-
в % до попереднього року	-	109.8	121.9	219.7	141.9	151.6	-	-
Питома вага інвестицій в основний капітал в загальному обсязі по Україні	0.9	0.9	1.4	2.2	2.4	2.5	-	-

Якщо в 2002 році інвестиції в основний капітал об'єктів виробничого призначення сільського господарства області становив у фактичних цінах

23866 тис. грн., то в 2003 році він зріс до 30916 тис. грн., а в 2006 році становили 186159

тис. грн., тобто зросли у 9 разів порівняно з 2001 роком.

Відтворювальна структура інвестицій в сільськогосподарських підприємствах області в основний капітал в 2006 році характеризувалася в основному використанням на технічне переозброєння і реконструкцію діючих підприємств, споруд, будівель, і становила по цьому напрямку 86.5% до загального обсягу (таблиця 5). На нове будівництво (включаючи розширення діючих підприємств) будівель і споруд лише 13.5 %.

Зростання інвестицій в основний капітал не призвело до поповнення машинного парку тракторами, зернозбиральними комбайнами, іншими сільськогосподарськими машинами і знаряддями аграрних формувань.

Протягом 16 років, починаючи з 1990 року, внаслідок фізичного зношення в сільськогосподарських підприємствах області зменшилося на 9872 трактори, на 2680 зернозбиральних комбайнів, на 7354 вантажних автомобілів, десятки тисяч одиниць іншої сільськогосподарської техніки. Водночас через різке зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників придбання нової техніки практично призупинилося.

Таблиця 5. Відтворювальна структура інвестицій в основний капітал в СГ у 2006 р.(%)

	Всього	Технічне переоснащення і реконструкція діючих підприємств, споруд, будівель	Нове будівництво(включаючи розширення діючих підприємств) будівель і споруд
По Україні	100.0	67.9	28.9
По області	100.0	86.5	13.5

Різко скоротились обсяги будівництва виробничих приміщень і введення їх в експлуатацію. Якщо в зерновому господарстві вводяться в експлуатацію нові приміщення для зберігання зерна, то в інших галузях стан справ катастрофічний.

У 1995-1999 роках в області було введено в дію тваринницьких приміщень для великої рогатої худоби на 1880 головомісць, свиней – на 1040. Через три роки – у 2003 році було збудовано і введено в експлуатацію тільки виробничі приміщення для великої рогатої худоби на 300, а в 2006 – на 25 голів.

За останні роки не покращується матеріальна база. Сільськогосподарські підприємства не забезпечені сьгодні сховищами для зберігання мінеральних добрив. Зберігають їх в умовах шкідливих для захисту навколишнього середовища і здоров'я людей.

За відсутності власних коштів на інвестиції в основний капітал сільськогосподарських підприємств для оновлення матеріально-ресурсного потенціалу та через низьку конкурентоспроможність, необхідні обґрунтовані напрями розроблення і здійснення інвестиційної політики держави, чіткого, обґрунтованого визначення пріоритетних галузей для капітальних вкладень, потреб у коштах та джерел їх покриття.

Стає очевидним розуміння необхідності концентрації, а, значить, і механізації високотоварного виробництва.

Таблиця 6. Введення в дію окремих потужностей в сільському господарстві області

	1995-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Введено в дію тваринницьких приміщень – головомісць для ВРХ	1880	-	245	-	300	-	-	25
Для свиней	1040	50	-	-	-	-	-	25
Силосних і сінажних споруд, м³	6200	-	-	-	4500	-	-	-
Склади для зберігання мінеральних добрив (т одноразового зберігання)	530	-	-	-	-	-	-	-
Зерносховищ, т	2800	1100	1300	880	1000	-	-	33
Внутрігосподарських доріг з твердим покриттям, км.	651.5	35.1	10.9	1.8	3.0	-	-	-
Сховища для зберігання картоплі, овочів та фруктів, т одночасного зберігання	500	-	-	-	-	-	-	2000

Значну питому вагу продукції сьгодні в області виробляють особисті селянські господарства, які в умовах конкуренції, внаслідок розпорошення виробництва, об'єктивно не можуть залишатися на перспективу в якості домінуючої форми господарювання в області. Їх роль у формуванні доходів селян – підсобна, саме в них найменше вкладаються інвестиції в розвиток галузі. Перспектива за сільськогосподарськими підприємствами різних організаційно-правових форм, сформованими переважно на приватній власності, але на колективних засадах організації праці.

Вже вступ до СОТ серйозно підніме планку конкурентної боротьби, заставить мислити

світовими економічними категоріями і рахуватись за об'єктивними економічними законами розвитку.

Аналіз свідчить, що в області в умовах кризової ситуації були надто слабо обґрунтовані основні напрями інвестиційної політики в агропромисловому комплексі, що призвело до руйнування матеріально-ресурсної бази сільського господарства. З огляду на це політика щодо формування інвестиційного клімату потребує докорінних змін і має проводитись на якісно вищому рівні.

У формуванні та реалізації інвестиційної політики у сільському господарстві області, як основи розвитку інтенсифікації галузі, її техніко-технологічного переозброєння, вирішального значення набуває застосування прогресивних ресурсозберігаючих технологій, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможного на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках сільськогосподарського виробництва.

Сучасну ринкову економіку неможливо уявити без іноземних інвестицій, які поширені як у промислово розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Основними чинниками, які негативно впливають на інвестиційний клімат і зумовлюють високий ризик іноземного інвестування підприємств в області, як і в Україні, є надто затяжний і непослідовний характер ринкового реформування економіки; правова, економічна й політична нестабільність; недосконалі фінансово-кредитна і податкова система; низький рівень розвитку ринкової інфраструктури; відсутність ринку землі. Водночас Україна має низку чинників, які приваблюють іноземних інвесторів: місткий ринок, низька ціна робочої сили, вигідне географічне положення, сприятливі кліматичні умови. Нині для економіки нашої країни важливе значення має підвищення конкурентоспроможності виробництва й на цій основі збільшення обсягу інвестицій.

Починаючи з 1997 року спостерігається чітка тенденція до збільшення обсягів вкладень в економіку держави. В Тернопільській області сукупний капітал нерезидентів в економіці станом на 1 січня 2006 року становив 39.3 млн. дол. США, на 1 січня 2007 року – 44.96 млн. дол., в тому числі з країн СНД – 1.999 млн. дол. США, з інших країн світу – 42.959 млн. дол.. Питома вага іноземних інвестицій, що направлені на розвиток сільського господарства області в 2006 році становить 6.8 %, у 2007 році – 8.4 % (таблиця 7).

Таблиця 7. Іноземні інвестиції в сільське господарство області у 2006 році

	Капітал на 1 січня, тис. дол. США		Частка у загальному обсязі інвестицій, %	
	2006	2007	2006	2007
Прямі іноземні інвестиції по області	39316.81	44959.24	100.0	100.0
- в промисловість	25508.89	27181.70	64.9	60.4
- в сільське господарство	2667.60	3772.58	6.8	8.4
- в харчову промисловість та переробку с/г продуктів	11619.77	11555.73	29.6	25.7

У 2006 році в область надійшли іноземні інвестиції з 29 країн світу. Найвища питома вага 16.75% – з Чеської Республіки, із Сполученого Королівства – 13.7 %, Австралії – 10.0 %, Естонії – 14.2%. Слід відмітити, що розмір інвестицій за вказаними країнами порівняно з 2006 роком дещо зменшився (приблизно 1 – 2 %).

Аналіз динаміки галузевої структури Тернопільської області показав, що найбільші вкладення надходять у промисловість – 64.9 %, у сільське господарство – приблизно 8.4 % від загального обсягу. І це за умови, що в цій сфері виробничої діяльності зроблено немало для інвестиційної привабливості. Це, зокрема, приватизація земель і майна, формування нових організаційно-правових структур на ринкових засадах, застосування орендних відносин у використанні землі та майна, введення помірної фіксованого податку і ряд інших заходів.

Для іноземних інвесторів особливе значення має визначення пріоритетів інвестиційної діяльності та вибір її найефективнішого напрямку. Наприклад, інвестиції Кіпру спрямовуються у такі сфери і галузі як харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів, торгівля, машинобудування, транспорт, освіта. Нідерланди пріоритетними вважають машинобудування, харчову промисловість. Прямі інвестиції Франції надходять у такі галузі: харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів; сільське господарство, мисливство та лісове господарство. Інвестиції Молдови спрямовуються у добувну промисловість, торгівлю, відпочинок і туризм.

Закордонні інвестори проводять свої комплексні дослідження економічного розвитку нашої країни, визначаючи пріоритетні галузі для свого капіталу. При аналізі стану сфер і галузей ними розглядається процес проведення реформ в Україні. Пріоритетним напрямом структурної перебудови у сфері матеріального виробництва є агропромисловий комплекс. Це пов'язано з тим, що Україна має ресурси для виробництва сільськогосподарської продукції і знаходиться поблизу від міжнародних ринків. Для залучення іноземних інвестицій у сільське господарство найбільше значення мають двосторонні зв'язки та домовленості із зарубіжними інвесторами, які ґрунтуються на взаємовигідних для сторін відносинах, здійснюються без посередників, а тому можуть забезпечити основну частину залучених у сільське господарство кредитних ресурсів.

Основною умовою для іноземного інвестора є можливість реалізувати свої економічні інтереси. Тому українське підприємство має переконати іноземного партнера у вигідності для нього інвестування та в мінімальному рівні ризиків. Крім того, здійснення іноземних інвестицій можливе шляхом створення спільного підприємства. При цьому внесок іноземного інвестора до статутного фонду спільного підприємства доцільно здійснювати у вигляді майна.

Поряд із прямими інвестиціями сільськогосподарські товаровиробники можуть залучати кредитні ресурси іноземних фінансових та інших фірм і компаній. У цьому випадку для іноземного кредитора важливе значення мають питання мінімізації його ризиків. Тому в першу чергу необхідно вирішувати питання застави, поручительства тощо.

Пошук іноземного інвестора є справою сільськогосподарського підприємства, тому слід чітко сформулювати свої наміри, визначитися зі стратегією розвитку. З метою полегшення пошуку іноземного партнера доцільно вивчити пропозиції іноземних фірм і компаній, їхні наміри та побажання.

Ефективність структурної перебудови в економіці області потребує відповідної інформації про інвестиційну привабливість як у галузевому, так і в регіональному напрямках. Особливе значення має оцінка та прогнозування інвестиційної привабливості. З урахуванням оцінки інвестиційного потенціалу області необхідно вивчати такі процеси як створення інвестиційних потоків: джерела фінансування капітальних вкладень, у тому числі рівень кредитування економіки області, та аграрних підприємств зокрема, комерційними банками, галузеву структуру інвестицій.

Кожний інвестиційний проект повинен бути використаний там, де для нього є певні умови, тобто пріоритетність галузей знаходиться в основі привабливості регіону. Залучення іноземних кредитів у сільське господарство має суттєве значення для покриття дефіциту інвестиційних ресурсів товаровиробників. Досвід окремих українських сільськогосподарських підприємств свідчить, що використання іноземних кредитів надає підприємствам можливість вийти з кризового стану.

Тернопільська область може розраховувати на значні за обсягом іноземні інвестиції лише у разі створення умов для інвестування, сприятливіших ніж у країнах та областях-конкурентах. Це мають враховувати органи державної влади у процесі вироблення стратегії залучення й ефективного використання капіталу нерезидента у розвитку економіки області.

Література

1. Комплексна програма підтримки розвитку українського села на період до 2015 року// Економіка України, 2007. - №1. - С.3
2. Статистичний щорічник України.-К.: Державний комітет статистики України, 2006.-551 с.
3. Статистичний щорічник Тернопільської області.-Т.: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2006 - 446 с.
4. Сасенко М.Г. Структурні зміни в сільському господарстві Тернопільщини за роки економічних трансформацій.-Тернопіль: Тайп, 2005.-165 с.
5. Юшин С.О., Півна С.В. Проблема узгодженості інноваційно-інвестиційних проектів підприємств агропромислового комплексу із чинною системою державних прогнозів і програм// Економіка України, 2007.-№1.-С. 77.
6. Кобута І.В., Шевцов О.Л. Оцінка впливу вступу України до СОТ на окремі ринки сільськогосподарської продукції// Економіка України, 2007.-№1.-С.127.
7. Федоренко В. Інвестиції та економіка України// Економіка України, 2007. - №5.-С.12.
8. Ребенок А.В. Управління інвестиційним проектом як інструмент реалізації стратегії підприємства// Актуальні проблеми економіки, 2008. - №1(79). - С.154.

Lyubov Dudar

THE ASSESSMENT OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN TERNOPIL REGION UNDER MODERN LEVEL OF INVESTMENT SUPPLY

In the article there were investigated the problems of development of investment processes within the agriculture of the region as well as factor of inference upon the formation of investment climate and the ways to increase the investment attractiveness of regional agrarian sector.